

ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΟΥΛΟΥΛΗΣ
Δρ. ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

**Ο «ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΑΜΑΡΤΩΛΟΥ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΥ»,
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΛΑΡΙΣΗΣ
(† 17 Σεπτεμβρίου 1821)
ὡς παιδαγωγικό καί λογοτεχνικό ἔργο**

Ὁ «Βίος τοῦ ἁμαρτωλοῦ Πολυκάρπου»¹, τὸν ὁποῖο συνέγραψε ὁ ἱεροδιάκονος Ἰγνάτιος, περιγράφει τὸν βίον καὶ τὴν πολιτεία τοῦ μητροπολίτη Λαρίσης ποῦ κατατομήθηκε ἀπὸ τὸν Δράμαλη στὴ γέφυρα τοῦ Πηνειοῦ (17/29 Σεπτεμβρίου 1821). Ὑπῆρξαν ἐπαναστατικὲς κινήσεις στὴ Θεσσαλία (Πίλιο²,

* Ἡ παροῦσα μελέτη εἶναι ἡ ματιὰ Ἱστορικοῦ καὶ ὄχι Κριτικοῦ λογοτεχνίας, δίνοντας ὀπτική στὴ Θεσσαλικὴ πραγματικότητα τοῦ 18ου-19ου αἰ., ἀπὸ τὴν ὁποία προῦλθε ὁ «Βίος».

** Εὐχαριστῶ τοὺς ἐκλεκτοὺς συναδέλφους τὸν κ. Μιχάλη Λαφαζάνη γιὰ τὴ βιβλιογραφία ποῦ μὲ προμήθευσαν ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς παιδείας στὴ Θεσσαλία τὸν 18ο-19ο αἰ., καὶ τὸν κ. Φώτη Ντάσιο γιὰ τὴν ἐπανάσταση στὴ Θεσσαλία, ἀλλὰ καὶ τὸν σχετικὸ διάλογο ποῦ ἀναπτύχθηκε.

---

¹ Το παρὸν ἀποτελεῖ συνέχεια δύο προηγούμενων δημοσιεύσεων βλ. Α' Μέρος: Βιογραφία, *Ἀχιλλίου Πόλις* 4, Δεκ. 2020, 205-230. Β' Μέρος: Σχόλια, *Ἀχιλλίου Πόλις* 5, Μάιος 2021, σσ. 131-164.

² Παπα-Σπύρος Ν. Ζέγκος, *Βιογραφία τοῦ Πολυκάρπου τοῦ Δαρδαίου μητροπολίτου Λαρίσης κατατομηθέντος ὑπὸ Μαχμούτ-πασᾶ τῷ 1821. Σύντομος περιγραφή τῆς Δάρδας μετὰ εικόνων*, Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ἰ. Βάρτσου, 1927, σ. 49, ὅπου ὁ Ἰγνάτιος ἐξαίρει τὸν ρόλο τοῦ Πολυκάρπου σπὴν εἰρήνευση στὸ Πίλιο, ὁμῶς ἄλλη διάσταση δίνει ὁ Κων/νος Κούμας, *Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων*, τόμος ΙΒ', Ἐν Βιέννῃ 1832, σ. 616: «.. Παρόμοια ἐπανάσταση (μὲ τῆς Μακεδονίας) ἐγένεε συγχρόνως καὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Πηλίου ὄρους τῆς Θεσσαλίας. Οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη ἠδυνήθησαν νὰ βασταχθῶσιν. Ἀλλ' ἡ δευτέρα ἐτελείωσε τιμώτερον μὲ συνθήκην μεταξὺ τῶν Πηλιωτῶν καὶ τῶν Τούρκων τῆς Λαρίσης».

Ἄγραφα³), ἀπό τίς ὁποῖες προέκυψε ὡς ἀντίποινα ἡ καταδικαστική ἀπόφαση σύμφωνα μέ σουλτανικό «ὑψηλό ὄρισμό» κατόπιν ἀναφορᾶς τοῦ Δράμαλη⁴. Ἡ χριστιανική ἡμερομηνία ἀντιστοιχεῖ μέ τίς 2 μνός Μουχαρέμ, ἐπόμενη τῆς ἰσλαμικῆς πρωτοχρονιάς καί συνεπάγεται μία φιλή ἱεροτελεστική διάσταση⁵. Ἡ ἐκτέλεση δημοσίως σέ ὀριακή ἡμέρα ἐνδείκνυται γιά ἐπίσημο πρόσωπο, ὅπως κάτι ἀνάλογο ἐκφράζουν λαϊκά δρώμενα τῆς περιοχῆς⁶.

Σύμφωνα μέ τόν ἐκδότη αἶδес. Σπύρο Ζέγκο, ὁ «Βίος» συνεγράφη ἐντός τοῦ 1821. Σίγουρα ἐπί σουλτάνου Μαχμούτ Β΄(1808-1839). Ὁ συγγραφέας, τότε ἱεροδιάκονος, εὗρισκόμενος ἐν ζωῆ τῆ δεκαετία 1880, ἦταν πολύ νέος τό 1821⁷.

³ Ζέγκος, ὁ.π., σσ. 9, 15, 29-56. Γουλούλης, Β΄, σ. 143. Πιό ἀποφασιστικῆς σημασίας ἦταν ἡ στάση στά Ἄγραφα-Ἀσπροπόταμο. βλ. (Αἶδес.) Θεμιστοκλῆς Μουρτζανός, *Γρηγόριος Κωνσταντᾶς: ἕνας Λόγιος συζητᾷ μέ τόν Διαφωτισμό καί τήν Παράδοση*, Λάρισα 2017, σ. 199 (ἐκθεση Κωνσταντᾶ - 1838): «...ἐχρημάτισαν εἰς τά ὀρεινά των Ἀγρᾶφων στρατηγοί καί ἔπαρχοι Ἕλληνες. Τό Ἀσπροπόταμον ἐπαναστάτησε τό 1821 ἔτος περὶ τά μέσα Μαΐου». Τό ἀρχεῖο τῆς Ὑπηρεσίας τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ Β΄ ἀναφέρει ἐντολές ἐκτελέσεων, ἀλλά ὄχι πρὸς τόν Δράμαλη, οὔτε ἀφοροῦν στή Θεσσαλία (Πίλιο - Ἄγραφα), βλ. Ἡλίας Κολοβός, Σουκροῦ Ἰλιτζάκ, Μόχ. Σχαριάτ-Παναχί, *Ἡ ὀργή τοῦ Σουλτάνου. Αὐτόγραφα διατάγματα τοῦ Μαχμούτ Β΄ τό 1821*, Ἔκδ. ΕΑΠ, Ἀθήνα 2021, σ. 49 κ.έ. Προφανῶς δέν εἶχαν τή βαρῦτητα τῶν συμβάντων σέ Νότια Ἑλλάδα-Μακεδονία το 1821. Εἶναι ἀγνωστο ἂν συνέβη κάτι ἄλλο.

⁴ Βλ. Γουλούλης, Β, σσ. 142-144. Αὐτό ἐνισχύεται καί ἀπό ἔγγραφο πού δημοσιεύτηκε πρόσφατα, βλ. H. Sükrü İlicak, "Those Infidel Greeks". *The Greek War of Independence through Ottoman Archival Documents, Handbook of Oriental Studies, S.1: The Near and Middle East, Vol. 158.1-2*, Brill, Vol. 1, Leiden-Boston, 2021, σ. 160 (ἔγγραφο [Ayniyat Defterleri-Ὄθωμανικά κρατικά Ἀρχεῖα Κων/πόλεως] πρὸς Μαχμούτ πασᾶ 12 Ὀκτ. 1821): «We have received Your Excellency's communication reporting that, upon receiving the imperial decree, you executed the priest named Polykarpos... and sent his severed head [to Istanbul]. We have presented your letter to His Imperial Majesty, and the severed head was tossed on the ground in front of the Imperial Gate [of the Topkapi Palace.>] [Γιά τήν ἀποστολή τῆς κεφαλῆς (δέματος) βλ. Ζέγκος, ὁ.π. σ. 56].

⁵ Ὁ Δράμαλης διέταξε τόν ἀποκεφαλισμό, τό Σάββατο 17 Σεπτεμβρίου (= 29 Σεπ. στό νέο ἡμερολόγιο) ἢ στίς 2 τοῦ μνός Μουχαρέμ, πρώτου μῆνα τοῦ σεληνιακοῦ ἰσλαμικοῦ ἡμερολογίου, διπλαθί τήν ἐπόμενη τῆς ἰσλαμικῆς πρωτοχρονιάς, βλ. Γουλούλης, ὁ.π., Β΄, σσ. 134-135. Σύμφωνα μέ τόν Ζωσιμᾶ Ἐσφιγμέντη, *Προμπεύς*, ἔτος Γ΄, ἀριθ. ΛΕ΄, Νοέμβριος 1891, σ. 277: «κατόκει ἐν Λαρίσση ὁ Δράμαλης Μουχαρέμ πασᾶς». ὅποτε τό ὄνομά του, ἂν εἶναι σωστό, φαίνεται νά ἔχει κάποια σχέση.

⁶ Στόν Τύρναβο γινόταν τό βυζαντινό θέατρο δημόσιας διαπομπεύσεως (σέ ἐποχική πρωτοχρονιά, Ἀποκριές) τοῦ βασιλιά ἑπάνω σέ γαῖδαρο (βλ. Γ. Θωμάς, «Τό Μπουρανί τοῦ Τυρνάβου». *Θεσσαλικό Ἡμερολόγιο* 18 (1990), σσ. 33-39, 35-36, ὅπου βιβλιογραφία.). Ἐφαρμόσθηκε στόν ἱερομάρτυρα Γεδεών (Τύρναβος: 30 Δεκ. 1818), παραμονές Πρωτοχρονιάς 1819, βλ. Ζωσιμᾶς Ἐσφιγμέντης, *Προμπεύς*, ἔτος Δ΄, Σεπτέμβριος 1892, ἀρ. ΜΕ΄, σ. 361: «οἱ δέ διέταξαν νά ξυρίσωσι τήν κεφαλὴν καί τά γένια, τούτου γενομένου ἔθηκαν κοιλίαν προβάτου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καί ἐκάθισαν αὐτόν ἐπὶ ὄνου, δέσαντες τήν οὐρὰν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ὀσίου τόν περιέφερον εἰς ὅλην τήν πόλιν πρὸς κατασχρῆν...». Ἀκριβῶς ὁμοια περιγράφεται στό Βυζάντιο, βλ. Φ. Κουκουλές, «Ἡ διαπόμπεισις», *ΒΒΠ*, 3, σσ. 184-208, 193 κ.έ.

⁷ Ζέγκος, ὁ.π., σ. 14: «...ὑπῆρχεν ἐν τῇ ζωῆ ὑπέργηρος ὁ πρῶν ἱεροδιάκονος τοῦ Πολυκάρπου

Ἐπίσης στὸν Τύρναβο ὑπῆρχε μία «Βιογραφία» τοῦ 1827 (μῆπως πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο κείμενο);⁸ Διασώθηκε ἐκεῖ, ἐπειδὴ ὁ Δράμιαιος δὲν κατέσχεσε τὰ εἰδήματα' (προσωπικά εἶδη-ἀρχεῖο) τοῦ Πολυκάρπου, εὐρισκόμενα στή μονή Ἁγ. Ἀθανασίου Τυρνάβου, ὅπου ἐνίοτε ὁ ἴδιος διέμενε⁹, τὰ ὁποῖα, φαίνεται, παρέλαβαν συγγενεῖς του. Τὸ κείμενο, γνωστό ἀπὸ ἓνα χειρόγραφο ποῦ ὑπῆρχε στή μονή τοῦ Ἰγνατίου στή Βοβοστίτσα Κορυτσᾶς, δὲν κατέστη δυνατόν νά τυπωθεῖ ἐκτός Ὄθωμανικῆς ἐπικράτειας.

Ἡ ἱστορική ἐνταξη τοῦ «Βίου» ἔχει βάθος μία περίοδο 50 χρόνων: α) τὸ 1769 καὶ λίγο ἀργότερα στὰ Ὀρλωφικά ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου καταστράφηκε, ἡ χριστιανικὴ κοινότητα τῆς Λάρισας κατέρρευσε¹⁰, ἀλλὰ τὴν κρίση ἀντιμετώπισε ὁ μπροσπολίτης Μελέτιος Καλλιάρχης (1768; - 25 Ἰουλίου 1792)¹¹, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἐγκαταστάθηκε στὸν Τύρναβο, στό τέλος παραιτήθηκε γιὰ νά ἔλθει ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Διονύσιος Καλλιάρχης (1792-1803) καὶ νά κτίσει τὸ 1794 νέο συγ-

Ἰγνατίος ... ἡγούμενος τῆς ἐν Βοβοστίτση ἰ. μονῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου παρὰ τὴν Κορυτσᾶν, περὶ τὸ 1880-1885», σ. 46: «...ὁ κραταιότατος ἡμῶν Βασιλεὺς Σουλτᾶν Μεχμέτ ὁ Β'...». Τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἀναφέρεται ὁ θάνατος τοῦ Ἀλῆ (Ἰανουάριος 1822) ἢ ἡ ἐκστρατεία καὶ ὁ θάνατος τοῦ Δράμιαι (Οκτώβριος 1822, βλ. *Γουλιούλης*, ὁ.π., Β', σ. 132), ὅπως θὰ δεχθεῖ, ὀφείλεται καὶ σέ ἄλλα αἰτία, τὴ δομὴ τοῦ κειμένου. Ἔτσι φαντάζει δύσκολο νά συνέγραψε νέο ἄτομο, 60-65 χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ 1880-85, ἓνα τόσο ὄρμο κείμενο μέσα σέ ἐλάχιστους μῆνες. Τίποτα δὲν ἀποκλείει νά συνεγράφη ἀργότερα.

⁸ Συγγενεῖς τοῦ Ἀντωνίου Δάρδα ἢ Δαρδιώτου, εὐρισκομένου στή Λάρισα στίς 17 Σεπ., διέμεναν στὸν Τύρναβο, τὴν δὲ οἰκία τους ὁ Πολύκαρπος ἐπισκεπτόταν, βλ. *Ζέγκος*, ὁ.π., σσ. 86-87: «*Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πολυκάρπου εἶχον περισυλλεγῆ ὑπ' αὐτῶν ἐπιπλα τινὰ ὡς καὶ χειρόγραφα τούτου, ἅτινα ἐφυλάσσοντο ἐν τινι κιβωτίῳ... Μεταξὺ τούτων ὑπῆρχε καὶ βιογραφία τοῦ Πολυκάρπου χρονολογουμένη ἀπὸ τοῦ 1827 καὶ τινὰ χειρόγραφα εἰς μεμβράνῃν. Τὸ κιβώτιον τοῦτο κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 ἐχάθη...*». Τίθεται εὐλόγα θέμα ἀν πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο κείμενο μετὸν «Βίο τοῦ ἀμαρτωλοῦ Πολυκάρπου», λίγα χρόνια μετὰ τὸ 1821. Φαντάζει δύσκολο νά γράφθηκαν τόσο σύντομα δύο βιογραφίες γιὰ ἓναν ἐπίσκοπο.

⁹ *Ζέγκος*, ὁ.π., 52: «...τοῦ ἦτο ἡμιποδισμένον νά στείλῃ εἰς τὸν Τύρναβον, εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου νά λάβῃ τὰ εἰδήματα τούτου». Γιὰ τὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο Τυρνάβου, βλ. *Μιχαῆλης Λαφαζάνης, Ἰωάννης Πέζαρος (1749-1806). Ἡ ἐποχή, τὸ ἔργο, ἡ ἀλληλογραφία του, Δῆμος Τυρνάβου, Τύρναβος 2009*, σ. 71. Γιὰ ἡγούμενο τῆς μονῆς βλ. *ἐπιστολὴ Διονυσίου Λαρίσις (23.5.1803)*, ὁ.π., σσ. 450-451.

¹⁰ Παντ. Κοντογιάννης, *Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰκατερίνης Β' ρωσοτουρκικὸν πόλεμον (1768-1774)*, Ἐν Ἀθήναις 1903 [Βιβλιοπωλεῖο Δ.Ν. Καραβία, Ἀθήνα 1989], σ. 337 κ.έ. Θεόδωρος Παλιούγκας, *Ἡ Λάρισα κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν (1423-1881)*, τόμ. Β', ἐκδ. Μάτι, Κατερίνη, 2007, σσ. 527-534. Γιὰ τὸν ναὸ ποῦ καταστράφηκε τὸ 1769 κ.έ. βλ. *Νικόλαος Παπαθεοδώρου, «Ἱερὸς ναὸς Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσις», Ἀχιλλίου Πόλις*, τευχ. 1, Μάιος 2019, σσ. 103-144, 110-116 (εἰκ. 10, 11, 12, 14), ὅπου βιβλιογραφία. Κώστας Σπανός, «Οἱ Περιπέτειες τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου τῆς Λαρίσις (1769/1770-1827)», *Θεσσαλικά Σύμμικτα*, Πρώτῃς Θεσσαλικῆς Ἐκδόσεως, Τρίκαλα, Βόλος, 2004, σσ. 197-203.

¹¹ Κώστας Σπανός, «Οἱ Μελέτιοι μπροσπολίτες τῆς Λαρίσις», *Ἀχιλλίου Πόλις*, 5 (Μάιος 2021), σσ. 165-170, 166-167.

κρότημα (ναό καί σχολείο)¹². Ἡ χριστιανική Λάρισα ἔμεινε στάσιμη γιά 25 χρόνια (1769-1794)¹³, ἀλλά ἀκολούθησε νέα προσπάθεια ἄλλων τόσων ἐτῶν β) τό 1821, πενήντα χρόνια μετά τήν καταστροφή, πάλι ὁ Ἅγιος Ἀχίλλιος ἐκκενώθηκε, σύμφωνα μέ τόν Ἰγνάτιο (17/29 Σεπ. 1821), χρησιμεύοντας τά ἐπόμενα χρόνια ὡς πολεμική ἀποθήκη¹⁴. Εἶναι εὐτύχημα ὅτι τό πλούσιο ὑλικό πού προσφέρει ὁ «Βίος» συγκρίνεται μέ τρία σημαντικά τοπικά ἀρχεῖα: 1. Ἰωάννη Οἰκονόμου¹⁵ 2. Ἰωάννη Πέζαρου¹⁶ 3. Κων/νου Οἰκονόμου¹⁷, συνολικά μερικές ἑκατοντάδες ἐπιστολές ὡς τά μέσα δεκαετίας 1820¹⁸.

Τό ἔργο ἀνίκει στήν περίοδο τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, συντάσσεται δέ πρός τήν ἀνανεωτική σκέψη πού ἀπό τόν 18ο αἰ. καλλιεργοῦν Θεσσαλοὶ διανοητές-ἐκπαιδευτικοί¹⁹. Εἶναι σέ θέση νά διαβάξουν βιβλία εὐρωπαϊκῆς καί

¹² Θεόδ. Παλιούγκας, *Ἡ Λάρισα κατά τήν τουρκοκρατία (1423-1881)*, τόμ. Α΄, Δῆμος Λάρισας, Λάρισα, 1996, σσ. 192-199 (ναός). *Παλιούγκας*, ὁ.π., Β΄, σσ. 447-452 (σχολεῖο), 528-534 (ἐπισκοπεῖο). Ἐντάσσεται στά πλαίσια μεταρρυθμίσεων ἐπί σουλτάνου Σελήμ Γ΄, βλ. *Λαφαζάνης*, σσ. 111-113, 118, ὅπου βιβλιογραφία. Τή βελτίωση τῆς παιδείας μία δεκαετία πρὸ τοῦ 1806 δέχεται ἡ Ἑλληνική Νομαρχία, βλ. Γ. Βαλέτας, Ἄνωτόμου τοῦ Ἑλλήνος, *Ἑλληνική Νομαρχία [Ε.Ν.] ἵτοι Λόγος περί ἐλευθερίας*, ἔκδ. Ἀποσπερίτης, Ἀθήνα 1982, σ. 207 (232): «...πόση διαφορά ...ἀπό δέκα χρόνους ἕως τίν σήμερον...».

¹³ *Λαφαζάνης*, ὁ.π., σσ. 111 κ.έ., 117-121. Ἡ ἠρεμία στή Θεσσαλία ἐπετεύχθη ἀπό τοὺς Κούρτ πασᾶ (1780) καί Ἀλῆ πασᾶ (1786) ἀλλά καί μετά τόν ἐπόμενο ρωσοτουρκικό πόλεμο (1789-1792).

¹⁴ *Ζέγκος*, ὁ.π., σ. 54: «...εἰς τήν Μητρόπολιν δέν πύραμεν τίποτε». *Παλιούγκας*, ὁ.π., Α΄, σ. 197, ὅπου πηγές.

¹⁵ Καταγράφονται 308 (309) ἔγγραφα τῆς περιόδου 1759-1824, βλ. Μ.Μ. Παπαϊωάννου (φιλολογική παρουσίαση-μελέτη-πίνακες), *Ἰωάννου Οἰκονόμου Λαρισσαίου (1783-1842), Ἐπιστολαί διαφόρων Ἑλλήνων Λογίων, ἀνωτάτων κληρικῶν, Τούρκων διοικητῶν, ἐμπόρων καί ἑσφαρίων (1759-1824). Ἀνέκδοτος χειρόγραφος κώδικας*, Ἀθήνα 1964, 4ε΄-4στ΄. Οἱ ἐπιστολές ταξινομοῦνται κατά θέματα καί ὄχι μέ χρονολογική σειρά ὅπως εἶναι στόν κώδικα, βλ. Λέανδρος Βρανούσης, «Νέα προσκτίσεις τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου: κώδιξ ἐπιστολῶν 1759-1824, καταρτισθεῖς ὑπό Ἰωάννου Οἰκονόμου Λαρισσαίου», *Ἐπετηρίς Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου*, 14 (1964), σσ. 265-313.

¹⁶ Ὁ ἀριθμός τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Πέζαρου (συνολικά 149/150) ἀφορᾶ στήν περίοδο 1769-1805. Ἄν ἐξαίρεθοῦν οἱ πρῶτες ἕξι ἐπιστολές (1769-1782) τό ἀρχεῖο ἔχει ἀφρητρία τό 1783 κ.έ., ὅταν ἐγκαθίσταται στόν Τύρναβο. Μόνον 24 ἐπιστολές περιέχονται στόν κώδικα-ἀρχεῖο τοῦ Ἰωάννη Οἰκονόμου, βλ. *Λαφαζάνης*, ὁ.π., σσ. 296-297, 299-502, 502-509 (χρονολ. πίνακας).

¹⁷ Κώστας Λάππας-Ρόδη Σταμούλη, *Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, Ἀλληλογραφία*, τόμ. πρῶτος, 1802-1817. Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ΚΕΜΝΕ, Ἀθήνα 1989, μζ΄-μθ΄ (158+8 ἔγγραφα).

¹⁸ Ὑπάρχουν καί ἄλλα ἀρχεῖα, π.χ. τοῦ Γρηγορίου Κωνσταντᾶ στίς Μηλίες, *Μουρτζανός*, σ. 228 κ.έ., σσ. 277-282 (Κούμας).

¹⁹ Πρβλ. *Λαφαζάνης*, ὁ.π., σσ. 145 κ.έ., 152 κ.έ., ὅπου τά σχετικά μέ τήν κίνηση τῶν ιδεῶν τοῦ διαφωτισμοῦ στή Θεσσαλία τό β΄ μισό τοῦ 18ου αἰ., π.χ. τίς ιδέες τοῦ Ρήγα Βελεστινῆ, γνωστές στόν Ἰωάννη Βηλαρά. *Μουρτζανός*, ὁ.π., σ. 17 κ.έ. ὅπου βιβλιογραφία, σ. 110 κ.έ.

ἀρχαίας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας²⁰, κυρίως ὅμως νά μεταφράζουν ἔργα στή νεοελληνική. Ἀκόμη κι ὁ Βελῆ-πασᾶς διαθέτει παιδεία, ἰκανή νά προκαλεῖ τό ἐνδιαφέρον του τόσο γιά τήν ἀρχαία Ἑλλάδα ὅσο καί τήν σύγχρονη Εὐρώπη-Ἀμερική²¹. Ὁ ἴδιος ὁ Πολύκαρπος γνωρίζει κάποια γαλλικά καί ἰταλικά²².

Ἡ πνευματική κίνηση σέ ὅλη τήν περιοχὴ στήν περίοδο περίπου 25/30 ἐτῶν ἀπὸ τήν ἴδρυση τοῦ ναοῦ καί σχολείου τῆς Λάρισας ἀπὸ τόν Διονύσιο Καλλιάρχη (1794-1821) χωρίζεται συμβατικά σέ δύο ὑποπεριόδους, ὅπου ἀναπτύσσονται ἀνάλογες ὁμάδες Λογίων. Μία πρώτη (παλαιότερη) γενιά καί μία δεύτερη (νεώτερη). Στήν ἐνδιάμεση δεκαετία 1800-1810 συμβαίνει ἡ τομὴ μὲ τό πού φεύγει ὁ Καλλιάρχης (1803) καί ἄλλοι δάσκαλοι ἢ ἀποβιώνει ὁ Πέζαρος (1806). Παρά τά προβλήματα (πανδημίες, οἰκονομικὴ ὑφεση), ἡ παιδεία στή Λάρισα λειτουργεῖ, ἔστω ὑποτονικά, τήν τελευταία δεκαετία (1810-1821) πού συμπίπτει μὲ τὴ θητεία τοῦ μητροπολίτη Λαρίσης Πολυκάρπου.

1. Ὁ «Βίος» ὡς παιδαγωγικὸ ἔργο: τέχνη καί μῆνυμα

Ἰδιαίτερο στοιχεῖο εἶναι ὅτι δέν προβάλλεται ἅγιος νεομάρτυρας γιά θέματα πίστεως, ἀλλὰ ἐντιμος λειτουργὸς πού ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας μέχρι θανάτου: α) γιά τήν τήρηση τοῦ καταστατικοῦ χάρτη τῶν σχέσεων μὲ τό Ὄθωμανικὸ κράτος, ἀντικρούοντας ἡγεμονικὲς αὐθαιρεσίες, ὅπως τοῦ Ἀλῆ πασᾶ πού ὑποχρέωσε τόν ἀρμόδιο μητροπολίτη Πολύκαρπο νά ἀλλάξει τόν ἐπίσκοπο Σταγῶν Ἀμβρόσιο β) γιά τήν κάθαρση ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ἀπὸ στελέχη ὅπως ὁ ἐπίσκοπος Ἄνθιμος, ὁ ὁποῖος μὲ ἀίθη μεθόδευση ἔλαβε τήν ἐπισκοπὴ Σταγῶν. Συνέβαιναν τότε πιέσεις μέχρι τό σημεῖο ἀλλαγῆς ἐπισκόπου²³, ἀλλὰ ὑπῆρχε ἀνοχὴ χάριν Οἰκονομίας. Κληρικοὶ καί λαὸς στέναζαν, δημοσίως ὅμως ὑπέμεναν. Ἐπὶ κλήση π.χ. στό σουλτανικὸ φερμάνιο διορισμοῦ ἑνὸς μητροπολίτη, ὅπως κάνει ὁ Πολύκαρπος, μποροῦσε νά γινόταν τακτικά, ἀλλὰ δέν

---

²⁰ Ὅπως ἓνας γιατρός τῆς Λάρισας πού γνώριζε γαλλικά καί γερμανικά, βλ. Henry Holland, *Ταξίδι στή Μακεδονία καί Θεσσαλία*, μετάφραση Γιώργος Καραβίτης, πρόλογος-ἐπιμέλεια Τάσου Βουρνᾶ, Ἐκδόσεις Τολίδη, Ἀθήνα 1989 [Λονδίνο 1815], σ. 264.

²¹ Holland, ὅ.π., σσ. 115, 263 (γιά Ἀρχαία Ἑλλάδα), σ. 109 κ.έ. (γιά Εὐρώπη). Ἔντουαρντ Ἑβερρετ, *Σελίδες ἡμερολογίου*, Τροχαλία, Ἀθήνα 1996, σσ. 88-93.

²² Holland, ὅ.π., σσ. 260-261: «Μέ τόν συνδυασμὸ σπασμένων Γαλλικῶν, Ἰταλικῶν καί Ρωμείκων, κατορθώσαμε νά κρατήσουμε μιά μακρὰ συνομιλία γιά τήν παρούσα κατάσταση τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας...».

²³ Γιά ἐπεμβάσεις τῶν Ὄθωμανῶν βλ. Ἄπ. Βακαλόπουλος, *Πηγὲς τῆς ἱστορίας τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ*, 2, 1669-1812, Θεσσαλονίκη, 1977, σσ. 61-63 (ἀρ. 13), 64 (ἀρ. 14: ἐκδίωξη μητροπολίτη Βενεδίκτου-χειροτονία νέου, τοῦ Ἀθανασίου).

υπήρξε πρωτεῦον θέμα ἑνός ἀγιογραφικοῦ κεμένου.

Ὁ τρόπος πού καλύπτονται ἀποκλειστικῶς πραγματικά γεγονότα ὀργανώνεται σάν σέ ἔργο τέχνης, ὄχι ἀκριβῶς ἱστορικό κείμενο. Τά βιογραφικά στοιχεῖα, ἐρρασιμένα ἀπό τό σύνολο τῆς σταδιοδρομίας τοῦ τιμώμενου, μεγεθύνονται ἰδίως ὅσα ἀνταποκρίνονται στή μαχητικότητά του, ἐνῶ μειώνονται ἢ ἀποκλείονται ἄλλα, ἐνίοτε μέ συμπίεση τοῦ χρόνου²⁴. Περιγράφεται μία συνεχῆ σύγκρουση τοῦ μητροπολίτη μέ ὑπαλλήλους καί διοικητές, κάτι πού δέν εἶναι ἴδιον των τυπικῶν ἀγιολογικῶν κεμένων. Τώρα ὅμως ὑπάρχει νέο περιβάλλον γιά τίς ἔννοιες περί δικαίου καί δικαιωμάτων, ὅπως διαμορφώθηκε κυρίως μετά τό 1789, μέ τή Γαλλική Ἐπανάσταση καί τήν ταυτόχρονη ἄνοδο στόν θρόνο τοῦ μεταρρυθμιστῆ σουλτάνου Σελίμ Γ΄ (1789-1807). Ὁ Πολύκαρπος γίνεται ἐκκλησιαστικός ἀναμορφωτής γιά λόγους συνειδήσεως. Ὁ ἴδιος σέβεται τή φραγκική (εὐρωπαϊκῆ) παιδαγωγική-ἐκπαιδευτική πρόταση, ὅπως ὅταν ἀπειλεῖ νά «σφραγίσῃ» τόν Ἄνθιμο, ὑπονοώντας ὅτι δέν ἀξίζει εὐρωπαϊκό-φραγκικό ἔλεγχο, ἀλλά ὀθωμανικό²⁵. Γνωρίζει, φαίνεται, τή νέα γαλλική-εὐρωπαϊκή κουλτούρα πού θέλει ἕναν πολίτη-πρότυπο νά διεκδικεῖ τό Δίκαιο (γιά τόν Δυτικό ἄνθρωπο: δικαιώματα). Εἶναι ἡ περίοδος τοῦ ὕστερου κλασικισμοῦ-ρομαντισμοῦ (τέλη 18ου αἰ. κ.έ.) πού συνδέθηκε μέ κοινωνικές διεκδικήσεις, ὅποτε δικαιολογεῖται ἀνάλογη ἐπίδραση στόν «Βίο»: ἔκρηξη τῶν συναισθημάτων ἐναντίον τῆς μονόπλευρης κυριαρχίας τῆς λογικῆς (ἐδῶ τῆς ὀθωμανικῆς αὐθαιρεσίας), ἐπιστροφή στό παρελθόν, ἔμφαση στό μυστήριο-περιπέτεια, τήν κρυμμένη πνευματική πραγματικότητα²⁶. Στό συγκεκριμένο κείμενο ὁ

²⁴ Ὁ Ζέγκος, ὁ.π., σ. 40 (σέ σημείωση) ἐντοπίζει «συμπίεση» στήν τριετία πού παρεβάλλεται ἀπό τή χειροτονία καί δυσμενῆ ὑποδοχή τοῦ Ἄνθιμου στή Λάρισα τόν Νοέμβριο τοῦ 1815 καί τήν ἀποστολή τοῦ Σαντίκ νά συλλάβει τόν Πολύκαρπο τό 1818, πιστεύοντας ὅτι βρισκόταν «*ὑπό τίν ἀδυσάπητον τουρκικὴν λογοκρίσιαν...*», γιά νά καλυφθεῖ μία πολιτική διαφορά μέ ἕνα ζήτημα διοικήσεως.

²⁵ Ζέγκος, ὁ.π., σ. 49: «*διότι μόνον ἐάν ἔμψι εἰς τίν Φραγκιά, ἔτσι γλυτώνει ἀπό τά χέρια μου*». Γιά τί λ. «*Τερπιέ*» βλ. Wictionary: λατ. turpis, ἀλβανικά turp, ἑλληνικά τρέπω. Ἡ παιδαγωγική πρόταση τοῦ Ζ.Ζ. Ρουσσώ κυρίως μέ τόν «*Αἰμίλιο*» (1762, ἑλλιν. μετάφραση 1811 Βουκουρέστι) πού προκάλεσε ἀπόρριψη (Ἀθαν. Ψαλίδας) ἢ ἀποδοχή (Ιω. Βηλαράς) στόν ἑλληνικό κόσμο, βλ. Βαλέτας, ὁ.π., σσ. 369-371 (Γιά τήν Ε.Ν.). Ρωζάνη Ἀργυροπούλου-Λουγγή, «*Ἡ ἀπίχηση τοῦ ἔργου τοῦ Ρουσσώ στόν ἑλληνικό Διαφωτισμό*», Ὁ Ἐραριστής, 11 (1974), σσ. 197-216, 198-199, 201, 203 κ.λπ. Γιά τή γαλλική ἐπιρροή βλ. Κων/νος Δημαράς, *Νεοελληνικός διαφωτισμός*, Ἐρμής, Ἀθήνα, 1989, 33-40. Τόν Ρουσσώ (φυσικές διαφορές τῶν ἀνθρώπων κ.λπ.) δέχεται ἡ Ε.Ν., βλ. An. Karayiannis, Dion. Ithakissios, «*Hellenic Nomarchy: A Discourse on Freedom. An Early 19th Century Greek Humanist Treatise*», *Storia del pensiero economico*, 38 (1999), σσ. 137-144, 139, 141, 143.

²⁶ Πρὸβλ. Arnold Hauser, *Κοινωνική Ἱστορία τῆς τέχνης (Ροκοκό, Κλασικισμός, Ρομαντισμός)*, τόμ. 3, Κάλβος, Ἀθήνα 1980, σ. 207 κ.ε. Γιά τόν χώρο τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν Ε.Η. Gombrich, *Τό*

Πολύκαρπος αναβιώνει τό **μυστήριο τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ**, θεωρῶντας ἑαυτὸν ὡς ἔχων πνευματικὸ γάμο μετὰ τὴν Ἐκκλησία²⁷.

Ὁ συντάκτης τοῦ «Βίου» δημιούργησε ἕνα εἰδικὸ κείμενο, τὸ ὁποῖο ἐμφανίζει χαρακτηριστικὰ βυζαντινοῦ Βίου-Μαρτυρίου ἀγίου, ἔχοντος τίτλο [«Βίος τοῦ ἀμαρτωλοῦ Πολυκάριου»] καὶ Δομὴ στά ἐξῆς μέρη: [Α] 1. Πρόλογος: σπουδές, 2. Εἰσαγωγή: σταδιοδρομία. [Β] Κύριο μέρος: ἀγῶνες (5 ἐπιπέδια). [Γ] 1. Κατάληξη: 1. καταδίκη, θανάτωση, 2. Ἐπίλογος: ταφή]. Ἀπὸ τὰ τρία μέρη, δὲν ἐμφανίζουν ἐνδιαφέρον στὴν πλοκή, μμιούμενα βυζαντινὰ ἀγιολογικὰ πρότυπα, ἢ πρώτη περίοδος ἀνελιξεως [Α] καὶ ἡ μαρτυρία θανάτου-ταφή [Γ]. Στὸ μέρος [Β] ὁμως πέφτει ὄλο το βάρος τῶν ἱστορικῶν ἐξελιξεων, κι ἐδῶ ἔχει ρόλο ἡ τέχνη τοῦ συγγραφέα.

Ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι δημιουργεῖται μιά νέα ἀνάγνωση: Ὁ Πολύκαρπος ἐκπαιδεύεται μάχημος, ἀναβαίνει τὴν κλίμακα τῆς ἱεραρχίας, γίνεται μαχόμενος ἐπίσκοπος, γιὰ νὰ καταλήξει ἀναλώσιμος: Εἶναι μιά ἰδανικὴ περιγραφή πού ἀντιδιαστέλλεται μετὰ τὴ ρεαλιστικὴ πού ἐκφέρει ὁ περιηγητὴς H. Holland (βλ. κεφ. 3).

Α. Ἐκπαίδευση-ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα

Ὁ ἑπαναστάτης «καλόγηρος» ἐκφράζει τὴ νεανικὴ λογοτεχνία, αἰῶνες πρὶν²⁸.

Χρονικὸ τῆς Τέχνης, ΜΙΕΤ, Ἀθήνα, 1994, σ. 475 κ.έ. (τέλη 18ου-ἀρχές 19ου αἰ.: ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση ἐπέφερε ἀλλαγές στὴ θεματολογία τῶν ἔργων, προτιμῶνται ἀντὶ γιὰ καθιερωμένα σύγχρονα ἱστορικὰ γεγονότα πού ἐρέθιζαν τὴ φαντασία, σικινές ἀπὸ τὸν Σαίξπηρ, τὴ Γαλλικὴ ἐπανάσταση, κ.ο.κ., ἀλλὰ μετὰ τρόπο πού ἀναβιώνει τὸ ρωμαϊκὸ μεγαλεῖο, σ. 499 κ.έ. (19ος αἰ.: διαρκεῖς ἐπανάσταση).

²⁷ Γουλούλης, Β', σσ. 156-157: Διαπιστώνεται ἕνα ἐσωτερικὸ περιβάλλον, ὅπου τὰ καθέκαστα τῆς καταδίκης-θανάτωσης τοῦ Πολυκάριου ἐμφανίζουν ὁμοιότητα μετὰ παράλληλα συμβάντα τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ μετὰ βάση τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιο. Γιὰ τὸν πνευματικὸ γάμο ἐπισκόπου μετὰ τὴν Ἐκκλησία βλ. Ζέγκος, ὁ.π., σ. 35: «Ἐκανα ἄλλον δεσπότην ἐκεῖ (ἐπισκοπὴ Σταγῶν), καὶ σὲ μιά γυναῖκα δὲν ἤμπορῶ νὰ βάλω δύο ἀνδρας». σ. 44: «...ἐγὼ ἀπὸ τὴν πρώτη μου γυναῖκα (Μητρόπολη) χέρι δὲν τραβῶ...».

²⁸ Ὁ Πολύκαρπος: 1) πεθαίνει ἔχοντας αἴσθησι ὅτι **εἶναι καλόγηρος**: «δι' ἕνα καλογερικὸ κεφάλι νὰ ἀφανισθοῦν οἱ Χριστιανοί!». 2) διαμένει σὲ μοναστήρι, τὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο στὸν Τύρναβο, ὅπου εἶχε τὰ ἀτομικὰ του εἶδη (βλ. σημ. 9). Ζέγκος, ὁ.π., σσ. 51, 52.

Στὴ νεανικὴ λογοτεχνία (ὡς μὴ αὐτόνομο εἶδος) ὑπάρχουν κείμενα ἀπὸ τὰ **Ἀκριτικά** ὡς τὰ **Πτωχοπροδρομικά** (πού δημοσίευσε ὁ Κ. Κούμας, βλ. Παράρτημα Β', 1), ὅπου ἐντοπίζεται ὁ πρῶτος ἐφηβος ἥρωας τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, ἕνας νεαρὸς καλόγηρος πού ἀφριγεῖται τὶς δυσκολίες τῆς ζωῆς σὲ μοναστήρι), ἢ ἔργα ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα, τὸν Μεγαλέξανδρο, ὡς τὸν Ρίγα Βελεστινῆ, βλ. Γιώργος Κεχαγιόγλου, «Γιὰ τὴν «προϊστορία» τῆς γραπτῆς νεοελληνικῆς παιδικῆς καὶ ἐφηβικῆς λογοτεχνίας: ἀπὸ τὸν ὕστερο μεσαῖωνα ὡς καὶ τὸν διαφωτισμὸ», στί: Ἄλ. Ν. Ἀκριτόπουλος (ἐπιμ.), *Ἑλληνικὴ παιδικὴ-ἐφηβικὴ λογοτεχνία. Ἱστορία, κριτικὴ, διδασκαλία*, Ἡρόδοτος, Ἀθήνα, 2013, σσ. 35-47. [=Πόρφυρας 138 (Ἰαν.-Μάρτ. 2011) 407-415] Εὐχαριστῶ τὸν καθηγητὴ κ. Κεχαγιόγλου γιὰ τὴν ἀποστολὴ τοῦ ἄρθρου.

Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ ἥρωα, ἐπιτηδευμένη συγκρουσιακὴ τάση, προσιδιάζει στὶς παραστάσεις τῶν ἐφήβων-νέων, σέ κλασικὰ παιδαγωγικὰ πρότυπα ὅπως εὐρωπαϊκὰ θεατρικὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑλληνικῆς τραγωδίας. Π.χ. ἡ Ἄντιγόνη, ἡ ὁποία πεθαίνει γιὰ τὶς ἀρχές τοῦ Δικαίου, ἢ ἀκόμη ὁ Σωκράτης, φυλακισμένος ὢν, δέν θέλει νὰ φυγαδευτεῖ²⁹. Πρόκειται ὅμως γιὰ πορεία μνήσεως ἑστρατευμένου ἐθελουσίως ἀπὸ νέος ὡς τὴν τελικὴ του μαρτυρία-κατάθεσι ψυχῆς:

1. Ὁ νεαρός Πέτρος, ἀφοῦ παραγράφεται ἡ παιδικὴ ἡλικία του, ἐγγράφεται στοὺς καταλόγους τῆς ἐκπαίδευσης σέ ἐπώνυμους δασκάλους: α) Μοσχόπολη: «περιβόπος» Σακελλάριος Γεώργιος, ἱερεὺς, β) Καστοριά: «σοφώτατος» Γεννάδιος, ἱεράρχης, γ) Ἰωάννινα: «περίφημος ἑλληνικός» διδάσκαλος Ἄθαν. Ψαλίδας, δ) Περάτιον: διδάσκαλος Κωνσταντῖνος. 2. Ἄγνοεῖται ἡ οἰκογένεια τοῦ ἥρωα³⁰ πού πάντα προβάλλουν τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα σπὶ διαμόρφωσι τοῦ χαρακτήρα του, δέν ἐμφανίζεται Πνευματικός, ὑπάρχει μόνον ὁ φίλος του καὶ συσπουδαστὴς Ἰσίδωρος. 3. Ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα: α) Ἄρτα: ἱεροδιάκονος (1806: 28 ἐτῶν). Κων/πολι: (ἱερεὺς; σπουδὲς πιθανώτατα σπὴν Πατριαρχικὴ Σχολή Κ/πόλεως³¹), γ) Τρωάδα: ἐπίσκοπος, δ) Ἔφεσος: ἀναπληρωτὴς μητροπολίτης.

Οἱ ἀγῶνες, πρωτίτως τὸ θέμα τοῦ ἐπισκόπου Σταγῶν, θὰ καταλήξουν στὸν θάνατο, τὴν τελικὴ μύση: Λίγο πρὶν ἐκτελεσθεῖ, μὴ θέλοντας νὰ τὸν δέσουν σάν δοῦλο, ἀπευθύνει τὰ τελευταῖα λόγια του: «Ὅτι ἐγὼ ἔχω τρανέει ἐῖς τὴν Κωνσταντινούπολην». Ἡ ἐκπαίδευσι πού κορυφώθηκε σπὴν Κων/πολη [Α] ἦταν μύση στὸν θάνατο [Γ]. Μυήθηκε γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὸν θάνατο ὡς ἔκφρασι ἐλεύθερης ἐπιλογῆς.

Β. Ἀγῶνες-Δράση

Γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴν ἰδιαίτερον ἔκφρασι τοῦ ἥρωά του ὁ συγγραφεὺς ἐπι-

²⁹ Ὁ Σωκράτης ἀναφέρεται στὶς συζητήσεις τῶν Λογίων τῆς περιοχῆς. 1) Ὁ Βηλαρᾶς τὸν ἐξαίρει ἐπιστ. Οἰκονόμου ἀρ. 161 (Λάρισα 26 Ὀκτ. 1815) πρὸς Ἄθαν. Ψαλίδα, σσ. 258-259: «ὁ Σωκράτης ἐδίδαχεν τὴν ἠθικὴν στό λαὸ τῆς Ἀθῆνας...». 2) Ἐπιστ. ἀρ. 192:15 Μαρ. 1818 (Ἰω. Οἰκονόμου ἀπὸ Λάρισα πρὸς Βηλαρά-Γιάννινα, σσ. 326-327): «...καὶ ποῦ νὰ εὔρω ἄλλον Βηλαρᾶν, ... διδάσκαλον, συμβουλάτορα...; πιστεύω ὅτι εἶχ' ἀξιοθῆν' ἀκούσω τὸν Σωκράτην». Πρβλ. ἐπιστ. 198, σ. 337. 3) Μὲ τὸν Σωκράτη παρομοιάζεται ὁ Ἰω. Πεζάρης ἀπὸ τὸν Ἄν. Διαμαντίδη, βλ. Λαφαζάνης, ὅ.π., 256. Γιὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀττικοῦ δράματος (τραγωδίας-κωμωδίας) σπὶ σχολίᾳ Τυρνάβου βλ. Λαφαζάνης, ὅ.π., 217.

³⁰ Εἶχε ὅμως πολὺ καλὴ σχέση μὲ τὴν οἰκογένειάν του, ὅπως φαίνεται μόνον μίαν φορά, ὅταν τὴν ἐπισκέφθηκε καὶ τὸν μετέφερε ὁ πατέρας του σπὴν Κων/πολη (Ζέγκος, ὅ.π., 30) ἢ ὅταν ζήτησε τὴ Λάρισα, βλ. Ζέγκος, ὅ.π., σ. 31: «μὲ τὸ νὰ εἶμαι καὶ σιμὰ τῆς πατρίδος μου».

³¹ Γουλούλης, ὅ.π., Α', σσ. 210-212, σημ. 26, ὅπου βιβλιογραφία: «παιδευμένος καλὰ ἐδῶ». Ζέγκος, ὅ.π. σ. 29. Γιὰ τὴν Πατριαρχικὴ Σχολή τῆς Ξηροκρήνης πού ὀργάνωσε τὸ 1804 ὁ Δωρόθεος Πρώτος, ὅπου εἶχε ἐπιτροπὴ ὁ Κοραῖς βλ. Μουρτζανός, ὅ.π., σ. 59, ὅπου βιβλιογραφία.

στρατεύει τί δραματική του τέχνη. Κατ' ἀρχήν τοῦ ἀπονέμει τό παρωνύμιο Ἑλβανός³², πού σημαίνει μισθοφόρος³³, σάν Ἀρματολός, ἀλλά σπὶν οὐσία εἶναι ἐπιστρατευμένος καλόγερος³⁴, ἱεράρχης καί ταυτόχρονα μαχητής! Ἡ εἰκόνα ὅμως ἑνός μιτροπολίτη, πού φέρεται ὡς Ἑλβανός, ἄγνος ὀρεσίβιος, Βαλκάνιος ἄγριος' ἀλλά ἱκανός νά ἐνώνει τί φυσική κλίση του μέ τό ἠθικό χρέος, τὴν ἐλευθερία, εἶναι νεωτερική³⁵. Ἀπὸ τί σταδιοδρομία τοῦ ἥρωα ἐπιλέγονται σκηνές ἔντονης δράσεως. Ἀνεβαίνει ἡ ἀδρεναλίνη! Κορυφώνεται ἡ ἔνταση μέ συνεχῆ ἐναλλαγὴ σκηνῶν, ἔνταση, ἀγωνία. Εἶναι μιά συρραφὴ εἰκόνων συγκρούσεων πού ἰσορροπεῖ μέ τί σάπιρα, τί λιτὴ γλώσσα, τὴν τελικὴ ἐπιβολὴ τῆς εἰρήνης. Διατυπώνονται ἀναπάντεχες κριτικές, ἀφοῦ ὁ μιτροπολίτης ἔχει ἀρνητικές ἐμπειρίες ἀπὸ κάποιους Χριστιανούς (Παῖσιος, Κωφός, Ἄνθιμος, δὲς πρὸ κάτω), τὴν ὥρα πού Ὁθωμανοὶ (μουλᾶς Λάρισας, τσαιούσης) ἐκφράζονται μέ θερμὰ λόγια ὑπὲρ του! Ὁ ἥρωας ἔρχεται σὲ ἔντονες ἀντιπαραθέσεις, ἀπαραιτήτο στοιχεῖο γιὰ τὴν πλοκὴ, τί δραματολογία, τὴν τόνωση τοῦ ἐνδιαφέ-

³² Ἐκτός κύκλου Ἑλβανῶν ἐθεωρεῖτο κακόφημο ὄνομα (π.χ. σπὶν *E.N.* Ἑλβανίτης' σημαίνει ληστής, βλ. *Βαλέτας*, ὅ.π., Γ26-30, σ. 416), ἀλλά στὸ τέλος τοῦ «Βίου» ἡ σημασία του ἀποκαθίσταται, βλ. *Ζέγγος*, ὅ.π., 1) σ. 30: Ὁ Διονύσιος (Καλλιάρχης) σπὶν Ἑφεσο «εἶδε τὸν Πολύκαρπον, τὸν περιφημὸν Ἑλβανόν» 2) σ. 31: Ὁ Ἄλῃ πασᾶς «τὸν ἐδέχθη μέ καλὴν ἐπιδεξίωσιν ὡς Ἑλβανόν» 3) σ. 32: Ὁ Βελῃ πασᾶς θεωροῦσε «ὡς Ἑλβανοὶ καὶ οἱ δύο». 4) σ. 44: Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε': «Εἶσαι Ἑλβανός, ἀδελφέ, εἶσαι ἰσχυρογνώμων... τῶ ὄντι εἶμαι». 5) «τά ἄθλα τοῦ... περιφημοῦ Ἑλβανοῦ Δαρδιώτου».

³³ *Γουλούλης*, Β', σσ. 150-153 [σ. 150: ἀποδόθηκε ὁ τύπος «Ἄθλα Ἀμαρτωλοῦ» ἀντὶ τοῦ ὄρθου «Ἄθλα Ἀρματολοῦ». Γιὰ τί σημασία τοῦ Ἑλβανίτη (μισθοφόρος) τὴν ἐποχὴ αὐτῆ, βλ. Γιώργος Μαργαρίτης, *Ἐνάντια σὲ φροῦρια καὶ τείχη. Μία μικρὴ εἰσαγωγή γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση*, Διόπτρα, Ἀθήνα 2020, σ. 117. Πρβλ. *Γουλούλης*, ὅ.π, Β', σσ. 150-155. Στὸ τέλος ὁ Πολύκαρπος ἐπιστρατεύει Ἀρματολούς.

³⁴ Βλ. σημ. 28. Πρβλ. Ζαμπία Ἀγριμάκη, «Οἱ Πολεμιστὲς καλόγεροι τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας», *Ἐφημέριος*, ἔτος 70όν, τεῦχος 4ον, Ἰούλιος-Αὔγουστος 2021, σσ. 43-44. Γιὰ τοὺς Δυτικούς μοναχοὺς πολεμιστὲς *Ναῖτες* βλ. P. P. Read, *Οἱ Ναῖτες Ἰππότες*, μετὰφραση Γ. Κουσουρέλου, Ἐκδ. Ἐνάλιος, Ἀθήνα 2003, σ. 151 κ.έ.

³⁵ Γιὰ τὴν ἐπίδραση ἀπὸ τραγωδίες τοῦ Βιττόριο Ἀλφιέρι (1749-1803) ὅπως π.χ. σπὶν *E.N.* βλ. *Βαλέτας*, ὅ.π., Δ13β: «...ὁ νέος Σοφοκλῆς τῆς Ἱταλίας...», ν'-νά', 41* (ὅπου βιβλιογραφία γιὰ μεταφρασμένα ἔργα του σπὶν ἑλληνικὴ), σσ. 371-378, ὅπου ὑπάρχει ἐπίδραση ἀπὸ τὸ Della Tyraniide, Σάπρες, κ.λπ. σὲ πλείστα σημεία] θέτοντας τὸ ζήτημα τῆς ἐλευθερίας. Στὰ ἔργα τοῦ Κάρολο Γκολντόνι (1707-1793) δημιουργοῦνται συγκροτημένοι ἀστικοὶ χαρακτῆρες ὑποτιμώντας τὴν παλαιὰ ἀριστοκρατία ἢ τὸ θέμα τοῦ ἁγαθοῦ πρωτόγονου' πού ἀντιπαρατίθεται μέ τὴν ἀποικιοκρατία. Στὰ ἔργα τοῦ Βολταίρου (1694-1778) δίνονται σὲ πολιτικές-θρησκευτικές συγκρούσεις δραματικές κορυφώσεις. Μέχρι καὶ τὰ ἔργα τοῦ κινήματος Sturm und Drang (Σίλερ, Γκαίτε κ.λπ.) πού ἀντιδρῶν στὸν γερμανικὸ ἀπολυταρχισμό. Ὁ Σίλερ λ.χ. ἐξετάζει τὸ ψυχολογικὸ ἰδεῶδες ὠραία ψυχὴ' σὲ τραγωδία πού δεῖχνει τί συγκρούση ἀνάμεσα στὸ χρέος καὶ τὴν κλίση, βλ. Ἄννα Ταμπάκη, Μαρία Σπυριδοπούλου, Ἀλεξία Ἀλτουβά, *Ἱστορία καὶ δραματολογία τοῦ ἐυρωπαϊκοῦ θεάτρου. Ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση στὸν 18ο αἰῶνα*, (Ἀθήνα) 2015, στὰ οἰκεία λήμματα.

ροντος του ἀναγνώστη. Συμβαίνουν καταγγελίες, ἀνακρίσεις, διώξεις ἀπό τό καθεστώς. Γενικῶς ὑπάρχει ἀστυνομικό ἐνδιαφέρον! Συνήθως ὁ ἅγιος διώκεται, ἐδῶ ὅμως ὁ μητροπολίτης «διώκει», ἐπικαλεῖται τό (ὀθωμανικό) δίκαιο ἀλλά καί τό ἥθος τῆς Ἐκκλησίας. Τό τρίτο (κεντρικό) μέρος ἀπό τά τρία τοῦ «Βίου» περιλαμβάνει πέντε ἐπεισόδια (ἀναλογῶντας μέ κλασικό εὐρωπαϊκό πεντάπρακτο θεατρικό ἔργο):

[1ο] Τύρναβος (ὑπόθεση Παΐσιου-Κωφοῦ): 1. Ἡ κρίση ἀρχίζει μέ τόν Εὐθύμιο Κωφό, γραμματέα τοῦ Βελῆ πασᾶ, γιατί παρακάμπτοντας τόν ἀρμόδιο μητροπολίτη δίνει συστάσεις στόν ἑξαρχο τῆς μονῆς Δουσίου Παῖσιο γιά τό μετόχι στό Μπουτόι τῆς Βλαχίας. Σκίζει σχετικά ἔγγραφο του, γράφει ἀρνητική συστατική ἐπιστολή στόν Νεόφυτο Οὐγγροβλαχίας 2. Λογοφέρει ἔντονα στόν ἑκπληκτο «Τουρκο» Πανούς Σέβρανη, ἀστυνόμο (ζαμπτίη) τοῦ Βελῆ πασᾶ, ὁ ὁποῖος ἀντιδρῶντας πού τοῦ εἶπε «εἶμαι ὁμοιος μέ τόν βεζύρη σταλμένος ἀπό τό Δοβλέτι», τόν σέρνει χωρίς ράσο στόν Τύρναβο. Ἐκφράζεται γιά τό δίκαιό του στόν Βελῆ πασᾶ μέ ἔντονο τρόπο, περιλοῦζει κατάμουτρα τόν γραμματέα τοῦ Εὐθύμιο Κωφό καί φυλακίζεται. [2ο] Ἰωάννινα (χειροτονία Ἀνθίου): 3. Ἀρχικά ἔχοντας κάθε σεβασμό στό ἀξίωμα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ («οἱ χρόνοι σου πολλοί καί τίμοι»), ἀντιλέγει γιά τό θέμα τοῦ Ἀνθίου κι ἐκεῖνος τόν διώχνει ἀπό τό γραφεῖο του, 4. Ἀποκαλεῖ τόν Ἀνθιο «ἀνάξιο» (!) στή χειροτονία. [3ο] Λάρισα (ἐπιστροφή Ἀνθίου) 5. Ἐκδιώκει τόν Σταγῶν κακίον κακῶς ἀπό τί Μητρόπολη Λαρίσης, κι ἐκεῖνος τόν καταγγέλλει στόν Ἀλῆ. Ἐξαπατᾶ τόν ἀστυνόμο τοῦ Ἀλῆ, τόν Σαντίκ Μεντζοράνη, πού ἔρχεται νά τόν συλλάβει, διαφεύγει μέ πλοῖο πρὸς Κων/πολη. [4ο] Κων/πολη (καταγγελία ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ, ἐπιστροφή) 7. Καταγγέλλει τόν Ἀλῆ πασᾶ μέ τόν Πασόμπεη 8. Ἐπιστρέφει ἠγούμενος τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη. [5ο] Λάρισα-Θεσσαλία ἐν μέσῳ πολέμου (σύγκρουση μέ Δράμαλη) 9. Ἐνίσταται γιά τόν Δράμαλη πού μειώνει τί συμμετοχή ἀρματολῶν στόν πόλεμο κατά τοῦ Ἀλῆ, ὁ σουλτάνος τόν ἀντικαθιστᾶ ἀπό ἀρχηγό. Τοῦ ἀρνεῖται νά ῥιλιωθεῖ μέ τόν Ἀνθιο, ἐπειδή τοῦ ἀξίζει νά τόν κάνει ῥεπιέ 10. Τόν ἀποπέμπει ἀπό ἐπίσκοπο Σταγῶν, πράγμα πού κάνει τόν Δράμαλη νά τόν μισεῖ.

Τό κέντρο βάρους τοῦ Β΄ μέρους, μέ τό ὁποῖο χωρίζεται (ὅπως καί ὄλο το ἔργο) σέ δύο ἐνότητες, εἶναι τό 3ο ἐπεισόδιο: α) ἐκδίωξη ἀπό τί Μητρόπολη τοῦ ἐπισκόπου Σταγῶν καί β) διαφυγή τοῦ μαχητῆ μητροπολίτη στήν ἑπιφανομία. Μέ τό (α) κλείνει ἡ πρώτη φάση ἀγῶνων, μέ τό (β) ἀρχίζει ἡ ἀντίστροφη μέτρηση! Τό ἔργο χωρίζεται ἔτσι σέ δύο ἐνότητες ἀπό 2 ½ τμήματα: 1η ἐνότητα: 1. Σπουδές, 2. Ἀνέλιξη. 3.1. (Δράση: 1ο, 2ο, 3ο α ἐπεισόδια): Ἄμυνα-Ὀικονομία πρὸς Παράγοντες (ἐπίσκοπο, ἡγεμόνα) πού προσβάλλουν τήν Ἐκκλησία. 2η ἐνότητα: 3.2 (Αγῶνες-Δράση: 3 β, 4ο, 5ο ἐπεισόδια): Ἐπίθεση στά ἴδια ἄτομα, πόλεμος, ἐκδίωξη, 4. Θανάτωση, 5. Ταφή.

Ὁ Πολύκαρπος ἀντιμάχεται πρωτίστως δύο ἀντι-ἥρωες (I: Ἀνθιος, II: Δράμαλης):

I. Ὁ Ἀνθιος, πρῶν πρωτοσύγκελλος ἀπορριμμένος ἀπό τόν Πολύκαρπο,

φέρεται να έχει τόν ρόλο του 'Κακού' (στήν παράδοση του σαίξπηρικού villain³⁶), υποδουλιζόντας αντίπαλους ήγέτες (Αλῆ πασαῖ, Δράμαλη).

Ὁ Ἄνθιμος ἀναζητεῖ ἀποκατάσταση σχέσων, ἐξελίσσεται ὁμως σέ μοιραῖο πρόσωπο. Ὁ Πολύκαρπος δέν ἤθελε ὅποιαδήποτε σχέση μαζί του, ὁ ὁποῖος ἐπεδίωκε συνεχῶς 'φιλία' μαζί του ὄχι ἀπό ἐμπάθεια, ἀλλά ἀπό πνεῦμα «ἀκρίβειας». Ἡ «οἰκονομία» πού ἔκανε νά τόν χειροτονήσει στή θέση ἄλλου, ἦταν ἡ ἐξαίρεση, ὄχι πρὸς τή θέλησή του ὡς πνευματικοῦ ὁδηγοῦ ἀλλά παράνομη ὡς πρὸς τούς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦ δόθηκε ἀφοῦ ἐπέμεινε, ἡ ὑπηρεσιακὴ συνεργασία τους ἦταν ἄφρονη, ἀλλά δέν μποροῦσε ἔκτοτε ἀπὸ τή θέση του νά στεριώσει ὅποιαδήποτε ἄλλη πνευματικὴ σχέση μέ τόν μητροπολίτη. Δέν ἐξετάζεται ἂν ὁ Ἄνθιμος εἶναι ἢ ὄχι κι αὐτός θύμα τοῦ Ἀλῆ πασαῖ, ἀφοῦ ἡ ἐπισκοπή Σταγῶν εἶναι στρατηγικὴ περιοχὴ Ἡπειροθεσσαλίας, ὅπου ἡ οἰκονομία τοῦ Ἀλῆ εἶχε τεράστιες ἐκτάσεις, τσιφλίκια.

1. Πετυχαίνει τὴν παράνομη ἐκλογὴ του σέ ἐπίσκοπο Σταγῶν, χάρι στήν εὐνοία πού εἶχε ἀπὸ τόν Ἀλῆ. 2. Στὴ χειροτονία του διατυπώνει ὕβρη ἀποκαλώντας «ἄξιο» τόν Ἀλῆ πασαῖ. Ὁ Πολύκαρπος τόν ἀπαξιώνει, ἀλλά ἐκεῖνος ἔκτοτε θέλει νά 'τά βρεῖ' μέ τόν μητροπολίτη. 3. Ὑποβάλλει στὸν Ἀλῆ νά διώξει τόν Πολύκαρπο, λέγοντας ὅτι τόν ἀντικατέστησε στή Λάρισα («... Ἀλῆ πασαῖς... εἶναι εἰς τὴν Λάρισαν ὁ δεσπότης»), γίνεται ἡ αἰτία νά ἐγκαταλείψει ὁ Πολύκαρπος τὴν πόλη του γιὰ τὴν Κων/πολη. 4. Πάλι συντάσσεται μέ τόν Δράμαλη «τώρα θά σοῦ εἶμαι σκλάβος, νά μέ συμφιλιώσης μέ τόν Λαρίσης καί ὁ, τι ἀγαπᾶς εἶμαι πρόθυμος», κι ἐκεῖνος τόν ὑπακούει (!), μεταφέρει τὸ αἷτημα στὸν μητροπολίτη.

II. Ὁ Δράμαλης, μέ διαλόγους καί σχόλια, ἀπὸ στρατάρχης ὑποβαθμίζεται διοικητικά καί ἠθικά ἔναντι τοῦ Πολυκάρπου. Ὁ τύπος του εἶναι πάνω στήν παράδοση τοῦ τύπου τοῦ *capitano* (λοχαγοῦ) 'παλικαρά' (τῆς *Commedia dell'arte*), ὑποχωρητικοῦ, ἀφελῆ, κακεντρεχοῦς.

1. Στήν κοινὴ κἀθοδο ἀπὸ τὴν Κων/πολη στή Λάρισα ἐμφανίζεται νά ἠγεῖται ὁ Πολύκαρπος καί τόν συνοδεύει ὁ Δράμαλης (Προφανῶς συνέβη τὸ ἀντίθετο). 2. Εἶναι ἀρχικῶς στρατάρχης, ἀλλά κατόπιν ἐνεργειῶν τοῦ Πολυκάρπου ὑποβαθμίζεται ἀπὸ τόν Χουσεῖν πασαῖ Γαβανάζογλου καί ἐνοχλεῖται: «τοῦ ἐκακοφάνη τοῦ Δράμαλη»³⁷. 3. Γίνεται οὐσιαστικὰ τσιράκι τοῦ Ἄνθιμου, πιστεύοντας ὅτι θά πείσει τόν Πολύκαρπο νά συμφιλιωθεῖ μέ ἐκεῖνον, νομίζοντας ἀφελῶς ὅτι θά πείσει ἕναν «φίλο» του ὅπως

³⁶ Π.χ. 1. *Ἐμπορος τῆς Βενετίας*: Σάλοκ, πολύπαθος χαρακτήρας, ἀλλά προκαλῶν τὸ μαρτύριο τοῦ χρωῶστί του, 2. *Πολύ κακό Γιὰ τὸ Τίποτα*: Δόν Τζών, νόθος ἀδελφός. 3. *Βασιλιάς Λήρ*: Ἐνδμόνδος, νόθος γιός, ἄσχημος, ὑποκριτής. 4. *Ριχάρδος Γ'*: Γλῶσσερ: νόθος κ.ο.κ. Ἡ ἐπίδραση τοῦ Σαίξπηρ στή μετέπειτα λογοτεχνία εἶναι ἐμφανὴς σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τὸν τύπο αὐτό. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ Ἰω. Κωλέττης καί ἄλλοι λένε γιὰ τὸν Ἄνθιμο στὸν μητροπολίτη: «νά τόν χειροτονήσεις κι ἄς βγάλει τὰ μάτια του», ἐνῶ ὁ Πολύκαρπος τόν ἀποκαλεῖ «*θεοκατάρτα!*», βλ. βλ. *Ζέγκος*, ὁ.π., σσ. 36, 38.

³⁷ Πρόκειται γιὰ τόν Χουσεῖν πασαῖ Καβανός-ζαντέ, ὁ ὁποῖος τὸ 1820 διορίστηκε βαλῆς τῆς Ρούμης καί τὸ 1821 (7/19 Φεβ.) βαλῆς Θεσσαλονίκης-Καβάλας, βλ. *Ἠλίας Κολοβός* κ.ά. σσ. 341-342, κλπ. Ὁ Γαβανάζογλου δέν εἶχε οὐσιαστικὸ ρόλο, ἀναφέρεται γιὰ νά μειωθεῖ ὁ Δράμαλης.

νομίζει έναν β' κατηγορίας πολίτη, μεταφέρει 'αίτημα' πού δέν γίνεται δεκτό, μνησικακει: «Εἰς δέ τόν Δράμαλιν ἔμεινεν ἡ ἔχθρα». Ἀφοῦ δέν τοῦ κάνει τό θέλημα, λησιμονεῖ τί 'φιλία' –θίχτηκε πού δέν τοῦ ἔκανε 'τίς παρακάλιές του'– καί ἀπό ἐμπάθεια, ζητᾷ τήν κεφαλή του ἀπό τόν σουλτάνο πού τόν καταδικάζει εἰς θάνατον (Δέν δηλώνεται ἡ ἀλληλογραφία, γιά νά μῖν κριθεῖ ἡ ἀνώτατη ἐξουσία). 4. Φωνασκεῖ εἰς βάρος ἑνός ἀδύναμου μελλοθάνατου, ἐπιβάλλει πιό ὀδυνηρή θανάτωση γιά κληρικό, μέ ἀποκεφαλισμό, τόν ὁποῖο οἱ δῆμοι ὀλοκληρώνουν μέ τριπλό χτύπημα, πιό βασανιστικό.

Οἱ ἔντονοι χαρακτήρες τῶν ἡρώων σέ λόγους καί πράξεις δείχνουν ἐπίδραση πρωτίστως ἀπό τό θέατρο³⁸, τό ὁποῖο μαρτυρεῖται λ.χ. στόν Τύρναβο³⁹, ἀλλά περισσότερο στήν πόλη πού σημάδεψε τήν πνευματική του μύση, τήν Κων/πολη (Φανάρι), ὅπου καλλιιεργεῖται θέατρο-λογοτεχνία⁴⁰. Ὡς ἐκ τούτου: 1. Ὁ Ἄνθιμος, ἀλλοτριωμένος ὅπως εἶναι, χρησιμοποιεῖ κατά κόρον ὀθωμανική διοικητική ὀρολογία 2. Ὁ διπλωματικός καί ἀριστοκράτης Βελῆς ὀμιλεῖ τήν ἐκκλησιαστική διάλεκτο 3. Ὁ Ἄλις ἐκφράζει τήν προσποιητή ἀλλά καί ὀμῆ γλώσσα, εὐνοώντας κόλακες 4. Ὁ Δράμαλης εἶναι ὑπό τήν σκιά τῆς ἡγετικῆς προσωπικότητας τοῦ Πολυκάρπου, ἀπό τόν ὁποῖο ζητᾷ 'παρακάλιές' ὅπως λέει ὁ ἴδιος, γίνεται ἀφελῆς πιστεύοντας ὅτι ὡς «ἄκρος φίλος» τόν ἔχει ὑπό ἔλεγχο (βλ. πιό πάνω) 5. Ὁ ἀτίθασος, νατουραλιστικός ἥρωας Πολυκάρπος κυριαρχεῖ στους πιό χαμηλῶν ἀπαιτήσεων ἀντι-ἥρωες. Εἶναι μία ἔντονη, ἀντισυμβατική προσωπικότητα, ὁ ἀγνός νέος τῆς ἐπαρχίας, στρατευμένος ἀπό ὑψηλή αἴσθησι καθήκοντος. Τονίζεται, λοιπόν, ἡ φυσική του κατατομή, ὁ Ἄλβανός, ὡς ἀνθρωπος πυγμαῖς, σκληρός μέ τόν ἑαυτό του ἀκόμη καί τί στιγμή τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ του, μέ ἀπότομα φερσίματα καί λόγια. Αὐτό ὀμως εἶναι τό κέλυφος, ἡ οὐσία εἶναι ὅτι ἀγαπᾷ τήν Ἐκκλησία καί σέβεται τόν ἑαυτό του, ἐπικαλούμενος τήρησι τοῦ φιρμανίου διορισμοῦ του, ὅτι εἶναι «ὀμοῖος μέ βεζύρη». Μέ τόν δικό του τρόπο γίνεται στό θέατρο τῆς ζωῆς μιμητής τοῦ Χριστοῦ μέχρι θανάτου.

³⁸ Τό θέατρο ἦταν διαδομένη μορφή τέχνης τήν προεπιαναστατική περίοδο στίς Ἐλληνικές περιοχές καί τί Διασπορά μέ μεταφράσεις καί πρωτότυπα ἔργα, μέ ἔμφρασι στό ἱστορικό καί τό ἀρχαῖο δράμα, βλ. Δημ. Σπάθης, *Ὁ Διαφωτισμός καί τό νεοελληνικό θέατρο*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 9 κ.έ. Βάλτερ Ποῦχνερ, *Ἀνθολογία Νεοελληνικῆς δραματολογίας*, τόμ. Α', *Ἀπό τήν Κρητική Ἀναγέννησι ὡς τήν ἐπανάστασι τοῦ 1821*, ΜΙΕΤ, Ἀθήνα 2006, 403 κ.έ., ὅπου βιβλιογραφία.

³⁹ Θεατρικά ἔργα παίζονταν π.χ. στόν οἶκο τοῦ Βελῆ πασᾶ στόν Τύρναβο, βλ. Ἰωάννης Λεονάρδος, *Νεοτάτη τῆς Θεσσαλίας χωρογραφία*, εἰσαγωγή-σχόλια-ἐπιμέλεια Κώστας Σπανός, ἐκδόσεις Θεαταλός, Λάρισα 1992, σ. 52: «Εἰς δέ τό κάτω πάτωμα ἐκτείνετο κατά μήκος μία μεγαλωτάτη σάλα μέ ὀρειοτάτας ζωγραφίας, ...ὅπου πολλάκις ἐπαρασταίνοντο παρά τῶν Εὐρωπαϊῶν **θέατρα καί κωμῳδία** ἐπί τῆς δεσποτίας τοῦ Β(ελῆ) Π(ασᾶ)».

⁴⁰ Ποῦχνερ, ὀ.π., σσ. 403-406, ὅπου βιβλιογραφία. Πρβλ. Γουλούλης, Α', σσ. 211-212, σημ. 26.

Υπάρχει ειδικός έστιασμός στην ψυχογράφηση τόν ήρωα, τά κίνητρά του για τήν άσυνήθιστη συμπεριφορά του πού τόν όδηγει στην αυτοθυσία. Αιτία εΐναι ή έσωτερική σύγκρουση, τό 'τραύμα', λόγω τής μείωσης πού ύφίσταται ό ίδιος και ή Έκκλησία. Δέχεται πολεμική, άγοραιο λεξιλόγιο, σάτιρα. Τόν σέρνει άστυνόμος χωρίς ράσο στους δρόμους! Κυρίως όμως 'πάσχει' από τήν ύπόθεση του Σταγών Άνθίμου. Άκριβώς αυτό πού θά άποτυπώσει ό Βηλαράς «Πασκάς για τήν Άλήθεια» (βλ. κεφ. 3):

1. Έπιηρεάζεται από τους συμβούλους του Άλη πασά νά συνευδοκίσει στην άντικανονική έκλογή του Άνθίμου. Στή χειροτονία άποκαλεί τόν Άνθιμο «Ανάξιο», για νά λάβει τήν άπάντηση «*Εΐναι άξιος ό Άλη πασάς*». Υποχωρώντας γίνεται άντικείμενο χλεύης από τόν Άλη πασά: «*Ήλθες εις τάς φρένας σου! ... Διότι ήμεΐς οί Άλβανοί κατόπιν σκεπτόμεθα!*» Έμμεσα δέ άπειλη: «*ήξεύρεις ότι εΐναι ιδικός μου*». 2. Στο κέντρο βάρους του κεμένου, όταν έρχεται ό Άνθιμος στή Λάρισα, γίνεται ή έκρηξη. Δέν τόν δέχεται, τόν άποκαλεί «θεοκατάρατο», τήν πίο βαριά λέξη του κεμένου, οί φύλακες τόν ώδοϋν από τίς σκάλες. 3. Ο Άνθιμος γίνεται άνθρωπος του Δράμαλη, ό όποιος φαντάζεται ότι ό Πολύκαρπος εΐναι 'φίλος', ύποχείριό του. Μεσολαβεί για νά 'φιλιωθοϋν' οί δύο κληρικοί, αλλά ακολουθεί έκρηξη, άπειλεί νά κάνει «τερπιέ» τόν επίσκοπο Σταγών, τόν άπολύει. Η πληγή κλείνει, αλλά έρχεται ή μίμη του Δράμαλη και άνατρέπει τήν επικρατήσασα έκκλησιαστική τάξη, ολοκληρώνεται ή τραγωδία.

Γ. Μαρτυρία θανάτου-ταφή

Θά δοθεί τελική μάχη, αλλά σέ άνώτερο ύπαρξιακό επίπεδο. Δέν έχουν πλέον ρόλο οί εντάσεις του κεφ. [B], ό Ήγνάτιος έκφράζει μία άνεπαίσθητη κεντρική θεολογία, ότι ό Πολύκαρπος: 1. Έργάζεται ύπέρ τής ειρήνης: α) συμβάλλει στην ειρηνευτική διαδικασία στή Μαγνησία β) άρνεΐται νά δραπετεύσει από τί φυλακή του για άποφυγή άντιποίνων γ) εύχεται ύπέρ του σουλτάνου, δεχόμενος πάνω του τήν άπόδοση κοσμικής δικαιοσύνης, νά μίν ενεργήσει διώξεις στο σύνολο. 2. Τό 'τραύμα' του από τήν έκνομη χειροτονία του Άνθίμου άποκαθίσταται μέ δική του ήρωϊκή έξοδο μέ τό πού τόν εκδιώκει, ενεργεια πού κόστισε τί ζωή του, άφοϋ προκάλεσε τί μίμη του Δράμαλη, κι από «φίλος» έγινε έχθρός. Η στάση του φαίνεται ως όμολογία, λαμβάνοντας τέτοια προκλητική στό σύστημα άπόφαση εν μέσω πολέμου! Δραματοποιείται ή καταδίκη, χρεώνεται στην εμπάθεια του Δράμαλη, πού χρησιμοποιεί τί γραφειοκρατία για νά τόν φονεύσει. 3. Συνειδητοποιεί ότι εΐναι τό έξηλαστήριο θύμα, όπως οί άλλοι έκτελεσθέντες μπροπολίτες τό 1821 (οί Διονύσιος Καλλιάρχης και Γρηγόριος Δέρκων ήταν γέροντές του), αλλά προσφέρει τόν εαυτό του ως «καλογερικό κεφάλι» για νά μή γίνουν αντίποινα, άν δραπέ-

τευε 4. Πεθαίνει ελεύθερος μί θέλοντας νά τόν δέσουν 5. Βιώνει τί δίκη-θανάτωσή του ως αναβίωση του Πάθους του Χριστού⁴¹. Γίνεται μιμητής του Αρχιερέα Χριστού, έκφραζοντας τί δική του τελική έτυμηγορία-μαρτυρία στους Όθωμανούς 6. Ό Ιγνάτιος κλείνοντας άποκαλεί τόν καρατομηθέντα μπροστολίτη «άγιο», δηλαδή Μάρτυρα. Δέν εύνοει τιμή λειψάνων άγίου (όπως επιβάλλει ή *E.N!*), πέρα από τό 'σημείο' όπου ή βυθισμένη στό νερό του Πνευιοϋ κεφαλή έμφανίζεται στό σημείο τής τομής του σώματος⁴².

Η μαρτυρία πού άποκαλύπτει στό [Γ] μέρος ό Πολύκαρπος θυμίζει τί συνήθη των Μαρτύρων τής Τουρκοκρατίας, οι όποιοι μέ τίν όμολογία τους άποκαθιστούν μιά παλαιά άρνηση τής Πίστεως, έναν συμβιβασμό. Έξαρση τής ήθικής νίκης των έκαναν οι Κολλυβάδες⁴³. Έπομένως μετά τί δράση στό μέρος [Β] ό Ιγνάτιος φαίνεται νά άξιολογεί τίν περιπτώσή του κοντά στην κολλυβαδική παράδοση.

Ό Βίος' έχει καλυμμένη πνευματικότητα, τό όποιο ύποβάλλει τόν Πολύκαρπο ως μαρτυρικό πρόσωπο, στοχεύοντας στην άποκατάστασή του, «πρός ένθύμψιν», όπως λέγει στό τέλος ό Ιγνάτιος, πλέον ως «περίφημος Άλβανός». Η τέχνη είναι άπλως τό έπίστρωμα, ειδικά στό τμήμα [Β] δημιουργημένο μέ προδιαγραφές ύψηλης δραματικής τέχνης, μέ έπίδραση από τό θέατρο και τί λογοτεχνία τής έποχής. Ό Ιγνάτιος ανανεώνει έναν τυπικό Βίο Μάρτυρα σέ πιό σύγχρονη μορφή.

Η προσωπική σχέση πού έχει ό συγγραφέας ως διάκονος του μπροστολίτη του, τόν φέρνει νά είναι ένήμερος από τόν ίδιο για τίν 'Πολιτεία' του. Μέχρι τώρα δέν έχει έξετασθει ό κύκλος γνωριμιών και έπιδράσεων τέτοιου έπιφανούς στελέχους του Πατριαρχείου μέ άσυνήθιστη συμπεριφορά, ή όποία συνάδει μέ τό κίνημα των δικαιωμάτων του άνθρώπου και του πολίτη ή τίν κριτική σέ κακώς κείμενα του αιχμάλωτου έλληνισμού πού άπορροϋθμιζαν τίν Έκκλησία. Πολλοί πνευματικοί διδάσκαλοι και κληρικοί, ό Κοραΐς κ.ά., εξέφραζαν

⁴¹ Γουλούης, Β', ό.π., σσ. 156-157.

⁴² Ζέγκος, ό.π., σ. 53: «...άπέπτη ή **αοίδιμος** ψυχή του εις τά ούράνια». σσ. 55-56: «Ώ του θάυματος, **ή άγια εκείνη κεφαλή** είχεν έλλη ύποκάτω του σώματος... και ούτως έσπκώσαμεν τό **άγιον λείψανον**...».

⁴³ Για τό μαρτύριο των νεομαρτύρων βλ. Γεώργιος Τζεδόπουλος, *Όρθόδοξοι Νεομάρτυρες στην Όθωμανική άυτοκρατορία*, άδημ. διδ. διατριβή, ΕΚΠΑ, Αθήνα 2012, ό όποιος δέχεται εργαλειοποιήσή του από τους Κολλυβάδες. Για τά κίνητρα αυτοθυσίας πάνω σε 'παλαιότερο τραύμα' στους νεομάρτυρες (βιβλιογραφία) βλ. Γουλούης, Β', σσ. 158-159.

διάφορες κριτικές και προτάσεις. Είχε ζήσει άλλωστε στο κέντρο του προβληματισμού, τίν Κων/πολι. Από όλα αυτά τά κείμενα εξετάζεται ή διαφανόμενη σχέση που έχει ο Πολύκαρπος, Ἡπειρώτης ὢν, μέ μία 'δεξαμενή' παιδείας, τίν **Ἑλληνική Νομαρχία** (1806), 'Πολιτεία τῶν νόμων' τῶν Ἑλλήνων. Εἶναι ἔργο Ἀνωνύμου, ὁ ὁποῖος ζῶντας στήν Ἡπειρο, θέτει ἐπί τάπιτος τίν ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων πρωτίτως ὡς ζήτημα παιδείας καί ἐκπαίδευσης (μορφωτικῆς, ἔνοπλης), χωρίς νά ἀποβλέπει σέ ἔθνικό κράτος⁴⁴ ἢ καταργώντας τό Ὄθωμανικό:

A) *Ἐμφαση στόν δίκαιο πόλεμο*: 1. A65-66: Δίκαιος εἶναι ὁ πόλεμος «πρός διανθέντευσι τῆς ἰδίας ζωῆς καί ἐλευθερίας» 2. A68 κ.έ.: σχόλια γιά τόν πόλεμο, «ἐπιστήμην τῆς τακτικῆς», «ἐπιστήμη τῶν ἀρμάτων», ἔξαρχη Λεωνίδα, A77 κ.έ.: σχόλια γιά ἀρχιστράτηγο, στρατιῶτες, τέχνη ἀρμάτων, τέχνη πολέμου 3. A97 κ.έ.: ἔξαρχη Ρίγα 4. A106 κ.έ.: σημασία τῆς λ. «πατρίς» πού γεννά «ἐλεύθερους στρατιῶτες» («ἀνηφῶσι ...τόν θάνατον καί... νά ὀρμῶσι μέ ἀνέκφραστον θάρρος»), ἔξαρχη τῆς ἔννοιας 'ἐλευθερία' 5. A142κ.έ.: «ὀμιλεῖ ὁ ἐλεύθερος, ὅταν εὐρίσκειται ἀρματωμένος πρός διανθέντευσι τῆς πατρίδος του» 6. E20-21: πολλοί (10.000) κατέφυγαν στά βουνά ὡς ἔνοπλοι 7. E33: «τά ἄρματα τῆς δικαιοσύνης εἶναι ἀνίκητα» B) *Ἀπόλυτη ἐναντίωση στόν τύραννο Ἀλή πασά*: 1. E87-96: ἔξαρχη Σουλιωτῶν κατοίκων ἑνός χωρίου πού ἐστράφη κατά τοῦ τυράννου τῆς Ἡπειροῦ Ἀλή πασά, 2. Γ1-14 κ.έ.: Περί ἀδιεξόδου τῶν Μωαμεθανῶν, Γ28-30: ἰδίως τῆς κακῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἀλή πασά σέ Ἡπειρο-Θεσσαλία Γ) *Ὁξεία κριτική σέ κακῶς κείμενα στήν Ἐκκλησία-μοναχισμό* πού δέν ἐκφράζονται ἀπό τό γνήσιο πνεῦμα τῶν Ἀποστόλων: 1. B18-21: ἐναντίωση σέ ἀναξίους καί κληρικούς 2. Δ1 κ.έ.: Κριτική στό «ἀμαθές ἱερατεῖον», κριτική τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Πατριαρχείου, ἐνστάσεις γιά τή σχέση τῆς μέ τούς Ἀποστόλους τοῦ Χριστοῦ (βλ. Δ7-9: «Ἐπρεπε νά ξαναγυρίσῃ ὁ Χριστός, διά νά σᾶς φωτίσῃ...»), γενικῶς κυριαρχεῖ ὁ 'χρυσός' 3. Δ39-42: κριτική τῶν σχέσεων μονῶν καί λαϊκῶν, Δ43-45: ἔλλειψη σωστοῦ κηρύγματος 4. Δ45-47: ἀπόρριψη τῆς θέσεως ὅτι ἡ ὀθωμανική κυριαρχία ὑπάρχει διά τίς ἁμαρτίες 5. Δ38-39, 52: ἐναντίωση στήν ἐκμετάλλευση λειψάνων-«θαυμάτων» Δ) *Ἐξαρχη ἠθικοῦ πλεονεκτήματος τῶν Ἑλλήνων ἐναντι τῶν Ὄθωμανῶν*: 1. A142-152.: ἔξαρχη «φιλίας ὑπό τῆς Νομαρχίας», ὁμόνοιας 2. Δ1 κ.έ.: ἐπισήμανση τοῦ ρόλου «ἀρίστων συμπολιτῶν» 3. σ. Δ61-99: ἐνσταση γιά τούς Ἑλλήνες στό ἔξωτερο πού λησιμονοῦν τίν πατρίδα 4. E9-14: Ὑπεροχί τῶν Ἑλλήνων πρός τό γηρασμένο Ὄθωμανικό κράτος πού ἀνέχεται μικροῦς ἀποστάτες τυράννους στήν ἐπαρχία 5. E15κ.ε.: Ἡ «Ἀνάσταση» εἶναι δυνατή, οἱ Ἑλλήνες διαθέτουν παιδεία, ἔχουν μέλλον, ἡ χριστιανική θρησκεία τούς δίνει ὑπεροχή. Ἡ ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας γίνεται μέ τά «ἄρματα», τίς δικές τους δυνάμεις (παιδεία, ὀργάνωση).

Οἱ δύο Ἡπειρωῶτες ἐφαρμοζοῦν, θεωρητικά ὁ Ἰγνάτιος, στήν πράξη ὁ Πολύ-

⁴⁴ Βασίλης Κρεμμύδας, «Ἀνωνύμου τοῦ Ἑλλήνος, Ἑλληνική Νομαρχία. Μία ἀπόπειρα ἐρμηνείας», *Μνήμων* 35 (2016): 315-322. Γιά ἐπιδράσεις ἀπό τίν ἀρχαία ἑλληνική φιλοσοφία ἢ τή σύγχρονη εὐρωπαϊκή (γαλλική) σκέψη βλ. Παν. Νοῦτσος, *Ἑλληνική Νομαρχία. Συμβολή στήν ἔρευνα τῶν πηγῶν τῆς*, ἐκδ. Δωδώνη, (Ἀθήνα), 1982.

καρπος, ὅσα ἐπαγγέλλεται ὡς νέα παιδεία ἢ *E.N.* Ὡς ἐκ τούτου ὁ «Βίος» ἐμφανίζει: 1. ἕναν 'πολεμικό' τύπο, πού ἀνηφαῖ τόν θάνατο, 'ἀρματωλό' ὑπέρ τῶν δικαίων τῆς Ἐκκλησίας, ἱκανόν νά συνάζει ὄσους παίρνουν τά «ἄρματα» (κλέφτες' καί ἀρματολούς, ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ πασα). Ὡς ἐλεύθερο ἄτομο ἀντιμετωπίζει τόν θάνατό του ὡς ἀναλώσιμος στρατιώτης γιά τήν Ἐκκλησία μέ τήν ὁποία συνδέεται μέ πνευματικό γάμο. 2. πολέμωντας τόν Ἀλῆ πασα, τό κόκκινο πανί τῆς *E.N.*, μέ ἀποστολή στρατοῦ, 3. στρεφόμενος ἐναντίον ἀναξίου κληρικοῦ, ἐκφράζει τήν ἐπιστροφή σέ κρυμμένες ἀρχαίες ἢ εὐαγγελικές (ἀποστολικές) ἀξίες, τό θυσιαστικό πρότυπο τοῦ Καλοῦ Ποιμένα Χριστοῦ. 4. 'παραγράφοντας' τόν μοναχισμό, δέν εἶναι ὁ τύπος τοῦ ὀσίου Μοναχοῦ, 5. ἀγωνιζόμενος ὡς Ἄριστος', ὡς ἐπίσκοπος πού ἔμεινε στόν τόπο του κοντά στούς ὑπόδουλους. 6. Ἀποφεύγει νά προσελκύσει ἰδιαίτερη τιμή τῶν λειψάνων του. 7. Τόν θεωρεῖ ἐνωτικό στοιχεῖο στό Ὄθωμανικό κράτος (βλ. κεφ. 3).

Ἐπάρχουν δύο ἐνδεχόμενα ἐρμηνείας τῆς συγγένειας τοῦ «Βίος» πρὸς τήν *E.N.* Εἶναι πιθανόν ὁ Πολύκαρπος νά διάβασε ἀπλῶς τό κείμενο π.χ. εὐρισκόμενος στήν Κων/πολη (1806-1808) καί εὐαισθητοποιούμενος προσέλαβε μερικές θέσεις⁴⁵. Ἴσως, ἀκόμη, πρὶν γίνει κληρικός, Ἡπειρώτης ὢν, νά κατηχήθηκε ἀπό τόν δημιουργό ἢ τόν κύκλο πού παρήγαγε τήν *E.N.* στήν Ἡπειρο. Ἐχουν προταθεῖ ὡς συγγραφεῖς τῆς *E.N.* ἄνθρωποι πού ἔζησε ὁ Πολύκαρπος. Πρῶτα ὁ ἐπιφανής διδάσκαλος τῶν Ἰωαννίνων πού ὑπῆρξε δάσκαλός του, ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας (1767-1829) ἢ ἄλλοι Ἡπειρωῶτες πού μερικοὶ ἦταν φίλοι του, οἱ Βιλαρῆς καί Κωλέττης, ἐνῶ μπορεῖ νά ἦταν γνωστοί του οἱ Σπάχος καί Δωνᾶς⁴⁶. Κάτι συνδέει τοὺς δύο Ἡπειρωῶτες, Ἰγνάτιο καί Πολύκαρπο, μέ τόν ἔχοντα ἄμεση γνώση τῆς Ἡπειροῦ-Θεσσαλίας συγγραφέα τῆς *E.N.* Τό ἔργο εἶναι ἐνημερωμένο (σέ ὑποσημείωση πού δέν χρεώνεται ἀπαραίτητα στόν συγγραφέα) γιά τήν κατάσταση στήν Ἄρτα τό 1805, λίγο πρὶν φτάσει ὁ Πολύκαρπος⁴⁷! Ἡ *E.N.* ἢ ὁ κύκλος

⁴⁵ Τήν *E.N.* μελέτησε ἐπισταμένως ἕνας πολύ κοντινός στόν Πολύκαρπο Θεσσαλός, ὁ Παΐσιος Σταγῶν (1784-1808), σχολάρχης τῆς Σχολῆς τοῦ Πατριαρχείου (Νοε. 1809-1816), μιτροπολίτης Σηλυμβρίας (1816-1818) καί Φιλιππουπόλεως (1819-1821) παραδιδόντάς την μέ τί βιβλιοθήκη του στή μονή Ἁγίας Τριάδος Μετεώρων, βλ. Βαλέτας, ὅ.π., ἄρθρο Ν. Βέν «Ἐρευνες καί στοχασμοί...», σ. 8-12. Ὁ Παΐσιος εἶχε ἐπαφές μέ τόν Λαρισαῖο παπά Δημήτρη Οἰκονόμου (1808).

⁴⁶ Χρ. Φράγκος, «Ἡ συμβολή τοῦ Ἀθανασίου Ψαλίδα στή δημιουργία ἐπαναστατικοῦ πνεύματος στήν Ἡπειρο (Ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας καί ἡ Ἑλληνική Νομαρχία)», *Δωδώνη*, τόμ. 1 (1972), σσ. 87-108, 97 κ.έ. Βαλέτας, ὅ.π., σσ. 15α-20α (Ψαλίδας), 20α κ.έ., νήκ.ε. (ὁ συγγραφέας).

⁴⁷ Ὁ Ἰγνάτιος ἀναφέρει (Ζέγκος, ὅ.π., σ. 30): «ἐπῆγε εἰς τόν ἅγιον Ἄρτης Μακάριον καί ἐχειροτονήθη διάκονος, μετονομασθεὶς εἰς Πολύκαρπον εἰς τό 1806 ἔτος. Ὅτε ὁ Μακάριος ἐπροβιβάσθη καί ἔγενεν Ἐφέσου, ὁ Πολύκαρπος ἔμεινεν εἰς Ἄρταν». Ὅμως ὁ Μακάριος Γ΄ διετέλεσε ὡς Ἄρτης στά 1779-1794 καί μετετέθη στήν Μητρόπολη Ἐφέσου (1801-1803). Στά 1794-1805 μιτροπολίτης

πού τί δημιούργησε⁴⁸ έπηρέασαν τίν προσωπικότητά του, ιδίως στί σπράτευση έως θανάτου, όπως είπτε «...έγώ έχω τρανέψει είς τίν Κωνσταντινούπολιν!»

Ένα δείγμα τών έπιδράσεων πού είχε ή *E.N.* στίς συνειδήσεις έπιφανών Θεσσαλών κληρικών, άφορά στόν Παΐσιο Σταγών, πού υπήρξε άναγνώστης της (σμ. 45). Ό Παΐσιος άφησε τί Θεσσαλία άπό τό 1808 γιά τίν Κων/πολη, αλλά ήδη συνεργαζόταν μέ τόν Διονύσιο Καλλιάρχη στί Λάρισα (1792-1803), μετέπειτα μητροπολίτη Έφέσου (1803-1821), π.χ. γράφοντας έπίγραμμα στόν νέο Άγιο Άχίλλιο. Έκτός άπό τόν (έκ Ζουμπάτας Πατρών) Γρηγόριο Δέρκων (1801-1821) πού προώθησε τόν Πολύκαρπο στί Κων/πολη, στί Λάρισα τόν έφερε ό Διονύσιος⁴⁹. Ό ίδιος Κων/πολίτης ιεράρχης συνδέεται και μέ τόν Πηλιορείτη διδάσκαλο Γρηγόριο Κωνσταντά (1758-1844) [Άμπελάκια (1796-1802), Μηλιές (1812-1821)] πού είναι παρών στί Κων/πολη (1809-1812) ως διδάσκαλος τού άνεμιού του⁵⁰. Τότε βρισκόταν στί Κων/πολη και ό Πολύκαρπος, όταν ψηφίσθηκε ως Λαρίσης 1810/11. Όλοι είναι, έπομένως, συνεργάτες μέ τόν Διονύσιο, πού εκθειάζεται σέ όλες τίς πηγές γιά τό ήθος του, πρós άνανέωση τής Έκκλησίας. Δέν φαίνεται τυχαίο νά έρχεται ό Πολύκαρπος, μέ τίν ευχή τού Διονυσίου, σέ μία δύσκολη Μητρόπολη λόγω τής άγριότητας τών έντοπίων Τούρκων, αλλά και τής αυθαιρεσίας τού Άλη πασά⁵¹, ούτε τυχαία είχε τί στάση πού εκδίλωσε.

⁴⁸ Άρτης ήταν ό Ίγνάτιος, και μετά ό Πορφύριος (1805-1808 [1808-κ.έ. μητροπ. Έλασσόνας], 1813-1820, 1828-), ό όποιος μέ βάση τόν «Βίο» θά πρέπει νά χειροτόνησε τόν Πολύκαρπο διάκονο. Πιθανόν ως λαϊκός είχε κάποια σχέση μέ τόν Μακάριο. Η *E.N.* Δ33β (σημείωση), βλ. *Βαλέτας*, ό.π., σ. 30* (άρθρο Ν. Βέν) εκφράζεται μέ βαρείς χαρακτηρισμούς εναντίον τού Άρτης έννοώντας τόν Ίγνάτιο.

⁴⁹ *Βαλέτας*, ό.π., λα΄-λβ΄ (εισαγωγή), ό όποιος τί θεωρεί 'εταιριστικό βιβλίο'.

⁴⁹ Ζέγκος, ό.π., σσ. 30-31, 40-41: «...παρουσιάσθη είς τόν πατριάρχη ... μετά τού γέροντος Διονυσίου τού Έφέσου».

⁵⁰ Για τόν Γρ. Κωνσταντά ως διδάσκαλο στά Άμπελάκια, Κων/πολη και Πήλιο βλ. *Μουρτζάνος*, ό.π., σ. 54 κ.έ. Παράρτημα Β΄ 1. Ό Κωνσταντάς έμφανίζει άνάλογα κοινά σημεία μέ τίν *E.N.*: είναι έπιφυλακτικός γιά τόν ρόλο τού μοναχισμού στί τόν τότε συγκυρία, βλ. *Μουρτζάνος*, σ. 26-27, όπου βιβλιογραφία, 43-44, 62, 146, 148-154, 160. Καλλιεργεί τίν παιδεία, μετατρέποντας τό μοναστήρι τού Άγίου Νικολάου Νέου των Μπλεών σέ Σχολή (Η *E.N.*, Δ52 προτείνει οι μοναχοί νά μορφωθούν, προφανώς γιά νά γίνουν διδάσκαλοι) οργανωμένη στόν τύπο μοναστηριακού κοινοβίου, ύπαγόμενη στό Πατριαρχείο, βλ. *Μουρτζάνος*, ό.π., σσ. 59, 61-65, 106, 175-176, 312 κ.έ., 314, 381. Ό Γρ. Κωνσταντάς 'συναντά' τόν Πολύκαρπο: 1. Εφάρμοσε τίν προοδευτική παιδαγωγική μέθοδο Pestalozzi στί σχολή τών Μπλεών, βλ. *Μουρτζάνος*, ό.π., σ. 319. 2. Στί 'Νεωτερική Γεωγραφία' προβάλλει τίν πολιτική-πολιτισμική διεργασία σέ άρνητικές καταστάσεις τού τόπου, εκφράζει τό 'άντιμοναχικό' και 'άντιεπισκοπικό' πνεύμα τού Κοραή και τής *E.N.*, βλ. *Μουρτζάνος*, ό.π., σσ. 43, 130-143, 146, όπου βιβλιογραφία.

⁵¹ Τά καταγγέλλει ή *E.N.*, βλ. πίο πάνω και *Βαλέτας*, ό.π., Γ9α (σημείωση): «Οί Θεσσαλονικείς και οι Λαρινοί ύποφέρουσι ... πολλά περισσότερον άπό τούς λοιπούς Έλληνας, ώσάν όπου σχεδόν καθ' έκάστην φονεύονται δύο και τρείς Χριστιανοί». Τίν ίδια εικόνα τού φόβου τών Χριστιανών δίνουν σχεδόν όλοι οι περιηγητές άκόμη και ό Holland, ό.π., σσ. 123-124, γράφοντας γιά τόν Πολύκαρπο πού άπέφυγε τόν δημόσιο συγχρωτισμό.